

ISSN 2518-1467 (Online),
ISSN 1991-3494 (Print)

«ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ҰЛТТЫҚ ҒЫЛЫМ

«ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ҰЛТТЫҚ ҒЫЛЫМ АКАДЕМИЯСЫ» РҚБ

Х А Б А Р Ш Ы С Ы

ВЕСТНИК

РОО «НАЦИОНАЛЬНОЙ
АКАДЕМИИ НАУК
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН»

THE BULLETIN

OF THE ACADEMY OF SCIENCES
OF THE REPUBLIC OF
KAZAKHSTAN

PUBLISHED SINCE 1944

1 (413)

JANUARY – FEBRUARY 2025

ALMATY, NAS RK

БАС РЕДАКТОР:

ӘБЛҚАСЫМОВА Алма Есімбекқызы, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Педагогикалық білім беруді дамыту орталығының директоры, Абай атындағы ҚазҰПУ математика, физика және информатиканы оқыту әдістемесі кафедрасының меңгерушісі (Алматы, Қазақстан), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57191275199>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/2076124>.

БАС РЕДАКТОРДЫҢ ОРЫНБАСАРЫ:

СЕМБИЕВА Ләззат Мықтыбекқызы, экономика ғылымдарының докторы, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің профессоры (Астана, Қазақстан), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57194226348>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/38875302>.

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ:

РИШЕЛЬ Мариновски, білім беру саласындағы PhD, Летбридж университеті педагогика факультетінің профессоры, (Альберта, Канада), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57070452800>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/16130920>.

ШИШОВ Сергей Евгеньевич, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, К.Разумовский атындағы Мәскеу мемлекеттік технологиялар және басқару университетінің кәсіби білім беру педагогикасы және психологиясы кафедрасының меңгерушісі (Мәскеу, Ресей), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57191518233>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/2443966>.

ӘБЛДИНА Салтанат Қуатқызы, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университетінің педагогика кафедрасының меңгерушісі (Қарағанды, Қазақстан), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56128026400>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/4131549>.

РЫЖАКОВ Михаил Викторович, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Ресей білім академиясының академигі, «Білім берудегі стандарттар мен мониторинг» журналының бас редакторы (Мәскеу, Ресей), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=6602245542>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/13675462>.

БОЛАТБАЕВА Күлжанат Нұрымжанқызы, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Б. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының бас ғылыми қызметкері (Астана, Қазақстан), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57202195074>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/40173122>.

ПЕТР Хайек, PhD, Юникорн университеті, Қаржы департаментінің қауымдастырылған профессоры (Чех Республикасы), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=35726855800>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/672404>.

ЖҰМАН Жаппар, экономика ғылымдарының докторы, профессор, Қазақстанның Еңбек сіңірген қайраткері, ҚР ҰҒА құрметті академигі, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің Халықаралық қолданбалы зерттеулер орталығының директоры (Алматы, Қазақстан), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=59238481900>; <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56658765400>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/60977874>.

ЛУКЪЯНЕНКО Ирина Григорьевна, экономика ғылымдарының докторы, профессор, «Киево-Могилянская академия» ұлттық университеті кафедрасының меңгерушісі (Киев, Украина), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57189348551>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/939510>.

ЕСІМЖАНОВА Сайра Рафихқызы, экономика ғылымдарының докторы, Халықаралық бизнес университетінің профессоры (Алматы, Қазақстан), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56499485500>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/45951098>.

«Қазақстан Республикасы Ұлттық ғылым академиясы РҚБ-нің Хабаршысы».

ISSN 2518-1467 (Online),

ISSN 1991-3494 (Print).

Меншіктенуші: «Қазақстан Республикасының Ұлттық ғылым академиясы» РҚБ (Алматы қ.). Қазақстан Республикасының Ақпарат және коммуникациялар министрлігінің Ақпарат комитетінде 12.02.2018 ж. берілген

№ 16895-Ж мерзімдік басылым тіркеуіне қойылу туралы куәлік.

Тақырыптық бағыты: *«іргелі ғылым салалары бойынша жаңа жетістіктердің нәтижелерін жариялау»*

Мерзімділігі: жылына 6 рет.

Тиражы: 300 дана.

Редакцияның мекен-жайы: 050010, Алматы қ., Шевченко көш., 28, 219 бөл., тел.: 272-13-19

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en/>

© «Қазақстан Республикасының Ұлттық ғылым академиясы» РҚБ, 2025

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

АБЫЛКАСЫМОВА Алма Есимбековна, доктор педагогических наук, профессор, академик НАН РК, директор Центра развития педагогического образования, заведующая кафедрой методики преподавания математики, физики и информатики КазНПУ им. Абая (Алматы, Казахстан), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57191275199>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/2076124>.

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА:

СЕМБИЕВА Ляззат Мыктыбековна, доктор экономических наук, профессор Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева (Астана, Казахстан), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57194226348>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/38875302>.

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

РИШЕЛЬ Мариновски, PhD в области образования, профессор факультета педагогики Летбриджского университета, (Альберта, Канада), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57070452800>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/16130920>.

ШИШОВ Сергей Евгеньевич, доктор педагогических наук, профессор, заведующий кафедрой педагогики и психологии профессионального образования Московского государственного университета технологий и управления имени К. Разумовского (Москва, Россия), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57191518233>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/2443966>.

АБИЛЬДИНА Салтанат Куатовна, доктор педагогических наук, профессор, заведующая кафедрой педагогики Карагандинского университета имени Е.А. Букетова (Караганда, Казахстан), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56128026400>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/4131549>.

РЫЖАКОВ Михаил Викторович, доктор педагогических наук, профессор, академик Российской академии образования, главный редактор журнала «Стандарты и мониторинг в образовании» (Москва, Россия), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=6602245542>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/13675462>.

БУЛАТБАЕВА Кулжанат Нурымжановна, доктор педагогических наук, профессор, главный научный сотрудник Национальной академии образования имени Ы. Алтынсарина (Астана, Казахстан), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57202195074>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/40173122>.

ПЕТР Хайек, PhD, университет Юникорн, ассоциированный профессор Департамента финансов, (Чешская Республика), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=35726855800>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/672404>.

ЖУМАН Жаппар, доктор экономических наук, профессор, заслуженный деятель Казахстана, почетный академик НАН РК, директор Центра Международных прикладных исследований Казахского национального университета им. аль-Фараби (Алматы, Казахстан) <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=59238481900>; <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56658765400>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/60977874>.

ЛУКЬЯНЕНКО Ирина Григорьевна, доктор экономических наук, профессор, заведующая кафедрой Национального университета «Киево-Могилянская академия» (Киев, Украина), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57189348551>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/939510>.

ЕСИМЖАНОВА Сайра Рафихевна, доктор экономических наук, профессор Университета международного бизнеса (Алматы, Казахстан), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56499485500>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/45951098>.

«Вестник РОО «Национальной академии наук Республики Казахстан».

ISSN 2518-1467 (Online),

ISSN 1991-3494 (Print).

Собственник: РОО «Национальная академия наук Республики Казахстан» (г. Алматы). Свидетельство о постановке на учет периодического печатного издания в Комитете информации Министерства информации и коммуникаций и Республики Казахстан № 16895-Ж, выданное 12.02.2018 г.

Тематическая направленность: *«публикация результатов новых достижений в области фундаментальных наук».*

Периодичность: 6 раз в год.

Тираж: 300 экземпляров.

Адрес редакции: 050010, г. Алматы, ул. Шевченко, 28, ком. 219, тел. 272-13-19

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en/>

© РОО «Национальная академия наук Республики Казахстан», 2025

EDITOR-IN-CHIEF:

ABYLKASSIMOVA Alma Yesimbekovna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Academician of NAS RK, Director of the Center for the Development of Pedagogical Education, Head of the Department of Methods of Teaching Mathematics, Physics and Computer Science at Abai KazNPU (Almaty, Kazakhstan), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57191275199>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/2076124>.

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

SEMBIEVA Lyazzat Myktybekovna, Doctor of Economics, Professor of the Eurasian National University (Astana, Kazakhstan), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57194226348>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/38875302>.

EDITORIAL BOARD:

RICHELLE Marynowski, PhD in Education, Professor, Faculty of Education, University of Lethbridge, (Alberta, Canada), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57070452800>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/16130920>.

SHISHOV Sergey Evgenievich, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Pedagogy and Psychology of Professional Education, Moscow State University of Technology and Management named after K. Razumovsky (Moscow, Russia), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57191518233>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/2443966>.

ABILDINA Saltanat Kuatovna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Pedagogy, Karaganda University named after E.A. Buketov (Karaganda, Kazakhstan), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56128026400>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/4131549>.

RYZHAKOV Mikhail Viktorovich, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Academician of the Russian Academy of Education, Editor-in-Chief of the journal "Standards and Monitoring in Education" (Moscow, Russia), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=6602245542>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/13675462>.

BULATBAEVA Kulzhanat Nurymzhanovna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Chief Researcher of the National Academy of Education named after Y. Altynsarin (Astana, Kazakhstan), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57202195074>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/40173122>.

PETR Hájek, PhD, Unicorn University, Associate Professor, Department of Finance, (Czech Republic), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=35726855800>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/672404>.

JUMAN Jappar, Doctor of Economics, Professor, Honorary Academician of NAS RK, Honored Worker of Kazakhstan, Director of the Center for International Applied Research Al-Farabi Kazakh National University (Almaty, Kazakhstan) <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=59238481900>; <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56658765400>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/60977874>.

LUKYANENKO Irina Grigorievna, Doctor of Economics, Professor, Head of Department of the National University of Kyiv-Mohyla Academy (Kyiv, Ukraine), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57189348551>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/939510>.

YESIMZHANOVA Saira Rafihievna, Doctor of Economics, Professor of the University of International Business (Almaty, Kazakhstan), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56499485500>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/45951098>.

Bulletin of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan.

ISSN 2518-1467 (Online),

ISSN 1991-3494 (Print).

Owner: RPA «National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan» (Almaty). The

certificate of registration of

a periodical printed publication in the Committee of information of the Ministry of Information and Communications

of the Republic of Kazakhstan **No. 16895-Ж**, issued on 12.02.2018.

Thematic focus: «*publication of the results of new achievements in the field of fundamental sciences*»

Periodicity: 6 times a year.

Circulation: 300 copies.

Editorial address: 28, Shevchenko str., of. 220, Almaty, 050010, tel. 272-13-19

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en/>

© National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, 2025

BULLETIN OF NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES
OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN
ISSN 1991-3494
Volume 1. Number 413 (2025), 169–183

<https://doi.org/10.32014/2025.2518-1467.889>

UDC 378.147

N. Zhienbayeva¹, K. Zhumabay², A. Karabayeva³, 2025.

¹The municipal state institution “Secondary School No.9 named after Estay Yeszhanov” under the Department of Education of Zhitikara District, Kostanay Region Department of Education, Kostanay Region, Kazakhstan;

²The municipal state institution “Secondary School No.4” under the Department of Education of the Zhitikara District, Kostanay Region Department of Education, Kostanay Region, Kazakhstan;

³The state institution “Department of Education of the Zhitikara District” under the Kostanay Region Department of Education, Kostanay Region, Kazakhstan.

E-mail: nazira--75.75@mail.ru

EFFECTIVE WAYS TO TEACH STUDENTS TO WRITE ESSAYS IN THE FORMATION OF READING AND WRITING LITERACY

Zhienbayeva Nazira Aldiyarovna – Teacher of Kazakh Language and Literature at the municipal state institution “Secondary School No.9 named after Estay Yeszhanov” under the Department of Education of Zhitikara District, Kostanay Region Department of Education, Kostanay Region, Kazakhstan, E-mail: nazira--75.75@mail.ru;

Zhumabay Kunsulu Serzhankyzy – Teacher of Kazakh Language and Literature at the municipal state institution “Secondary School No.4” under the Department of Education of the Zhitikara District, Kostanay Region Department of Education, Kostanay Region, Kazakhstan, E-mail: kunsulu-raz@mail.ru;

Karabayeva Ainur Bakytzhanovna – Methodologist at the state institution “Department of Education of the Zhitikara District” under the Kostanay Region Department of Education, Kostanay Region, Kazakhstan, E-mail: aynur_karabaeva@mail.ru.

Abstract. The proposed research practice is due to the fact that at the present time, when science and technology are developing and civilization is developing, the language level of adolescents in schools does not reach the required level, and they are unable to express their own thoughts and opinions on any phenomenon, systematically think and express their thoughts. It is obvious to everyone that the younger generation is addicted to computers and smartphones, as a result of which the language Reserve is improving at a huge level. This is one of the most pressing problems of our time. And the demand of the present day is to form a person who has a mature vision and thinking, is able to assess the problem raised in the environment, has the skills of critical thinking, is able to think systematically, write systematically and competently.

This is a general educational program that involves the development of students' essay writing skills through the formation of language and thinking skills, creative abilities and their own vision as one of the ways to solve the problem mentioned above in the research article the introduction into practice of the educational and methodological complex of the course «let's learn to write an essay», compiled for the 8th grade of schools, and its relevance, innovation, results and practical significance are told.

High-quality teaching aids and educational and methodological programs of elective courses, which correspond to the philosophy, methodology, psychology of the modern educational paradigm developed by subject teachers in general education schools, are auxiliary tools in solving many problems of the modern teaching and upbringing process.

One of these innovative developments is the course «let's learn to write an essay», which can be used to develop competent reading and writing skills, improve mental consistency and speech skills, improve functional literacy, as well as to prepare for the final exam in the Kazakh language and literature.

Keywords: relevance, functional literacy, reading, writing, essay.

Н. Жиенбаева¹, К. Жұмабай², А. Карабаева³, 2025.

¹Қостанай облысы әкімдігі білім басқармасының «Жітіқара ауданы білім бөлімінің Естай Есжанов атындағы №9 жалпы білім беретін мектебі» коммуналдық мемлекеттік мекемесі, Қостанай облысы, Қазақстан;

²Қостанай облысы әкімдігі білім басқармасының «Жітіқара ауданы білім бөлімінің №4 жалпы білім беретін мектеп» коммуналдық мемлекеттік мекемесі, Қостанай облысы, Қазақстан;

³Қостанай облысы әкімдігі білім басқармасының «Жітіқара ауданының білім бөлімі» мемлекеттік мекемесі, Қостанай облысы, Қазақстан.

E-mail: nazira--75.75@mail.ru

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ОҚУ ЖӘНЕ ЖАЗУ САУАТТЫЛЫҚТАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДА ЭССЕ ЖАЗУҒА ҮЙРЕТУДІҢ ТИІМДІ ТӘСІЛДЕРІ

Жиенбаева Назира Алдияровна – Қостанай облысы әкімдігі білім басқармасының «Жітіқара ауданы білім бөлімінің Естай Есжанов атындағы №9 жалпы білім беретін мектебі» коммуналдық мемлекеттік мекемесінің қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі, Қостанай облысы, Қазақстан, E-mail: nazira—75.75@mail.ru;

Жұмабай Күнсұлу Сержанқызы – Қостанай облысы әкімдігі білім басқармасының «Жітіқара ауданы білім бөлімінің №4 жалпы білім беретін мектеп» коммуналдық мемлекеттік мекемесінің қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі, Қостанай облысы, Қазақстан, E-mail: kunsulu-gaz@mail.ru;

Карабаева Айнур Бакитжановна – Қостанай облысы әкімдігі білім басқармасының «Жітіқара ауданының білім бөлімі» мемлекеттік мекемесінің әдіскері, Қостанай облысы, Қазақстан, E-mail: aynur_karabaeva@mail.ru.

Аннотация. Ұсынылып отырған зерттеу тәжірибесі қазіргі таңдағы – ғылым мен техниканың дамып, өркениеттің өркендеген шағында мектеп

кабырғасындағы жасөспірімдердің тілдік қорының қажетті деңгейге жетпей жатқандығы мен олардың кез келген құбылысқа өзіндік ойы мен пікірін жүйелеп жеткізе алмауына байланысты жүргізілді. Өскелең ұрпақтың компьютер мен смартфондарға тәуелді болып, соның зардабынан тілдік қоры жұтаң деңгейде жетіліп жатқандығы баршамызға аян. Бұл – заманымыздың өзекті мәселелерінің бірі. Ал қазіргі күннің сұранысы – өзіндік көзқарасы мен ой-пікірі жетілген, қоршаған ортада көтерілген мәселеге баға бере алатын, сыни тұрғыда ойлау дағдысы қалыптасқан, жүйелі ойлап, жүйелі де сауатты жаза алатын тұлға қалыптастыру.

Бұл зерттеу мақаласында жоғарыда айтылған мәселені шешудің бір жолы ретінде тілдік және ойлау дағдыларын, шығармашылық қабілеттері мен өзіндік көзқарасын қалыптастыру арқылы білім алушылардың эссе жазу дағдыларын дамытуды көздейтін жалпы білім беретін мектептердің 8-сыныбына арнап құрастырылған «Эссе жазып үйренейік» курсының оқу-әдістемелік кешенін тәжірибеге енгізу және оның өзектілігі, жаңашылдығы, нәтижесі мен практикалық маңыздылығы туралы айтылады.

Жалпы білім беретін мектептерде пән мұғалімдері әзірлеген заманауи білім беру парадигмасының философиясына, әдіснамасына, психологиясына сай келетін сапалы оқу-әдістемелік құралдары мен элективті курстардың оқу-әдістемелік бағдарламалары қазіргі оқыту мен тәрбиелеу үдерісінің көптеген мәселелерін шешуде көмекші құрал болып табылады. Сондай инновациялық әзірлемелердің бірі «Эссе жазып үйренейік» курсын сауатты оқылым мен жазылым дағдыларын дамыту, ой жүйелілігі мен сөйлеу шеберлігін шыңдау, функционалдық сауаттылығын арттыруда, сондай-ақ қазақ тілі мен әдебиетінен қорытынды емтиханға сапалы дайындауда пайдалануға болады.

Түйін сөздер: өзектілік, функционалдық сауаттылық, оқылым, жазылым, эссе.

Н. Жиенбаева¹, К. Жумабай², А. Карабаева³, 2025.

¹КГУ «Общеобразовательная школа №9 имени Естая Есжанова отдела образования Житикаринского района» Управления образования акимата

Костанайской области, Костанайская область, Казахстан;

²КГУ «Общеобразовательная школа №4 отдела образования Житикаринского района» Управления образования акимата Костанайской области,

Костанайская область, Казахстан;

³ГУ «Отдел образования Житикаринского района» Управления образования акимата Костанайской области, Костанайская область, Казахстан.

E-mail: nazira--75.75@mail.ru

ЭФФЕКТИВНЫЕ СПОСОБЫ ОБУЧЕНИЯ НАПИСАНИЮ ЭССЕ ПРИ ФОРМИРОВАНИИ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ГРАМОТНОСТИ И ПИСЬМЕННОЙ РЕЧИ УЧАЩИХСЯ

Жиенбаева Назира Алдияровна – учитель казахского языка и литературы коммунального государственного учреждения «Общеобразовательная школа №9 имени Естая Есжанова отдела

образования Житикаринского района» Управления образования акимата Костанайской области, Костанайская область, Казахстан, E-mail: nazira--75.75@mail.ru;

Жумабай Кунсулу Сержанкызы – учитель казахского языка и литературы коммунального государственного учреждения «Общеобразовательная школа №4 отдела образования Житикаринского района» Управления образования акимата Костанайской области, Костанайская область, Казахстан, E-mail: kunsulu-raz@mail.ru;

Карабаева Айнура Бакитжановна – методист государственного учреждения «Отдел образования Житикаринского района» Управления образования акимата Костанайской области, Костанайская область, Казахстан, E-mail: aynur_karabaeva@mail.ru.

Аннотация. Данный исследовательский опыт обусловлен тем, что на современном этапе развития науки и техники и расцвета цивилизации языковая система подростков в стенах школы не достигает необходимого уровня, и они не могут выразить свое мнение о каком-либо явлении, систематически мыслить и выражать своё мнение. Всем известно, что подрастающее поколение становится зависимым от компьютеров и смартфонов, в результате чего языковой фонд деформируется. Это одна из актуальных проблем современности. А запрос сегодняшнего дня – формирование личности со зрелым собственным видением и мышлением, способной судить о проблеме, поднимаемой в окружающей среде, навыками критического мышления, системным мышлением и грамотным письмом.

Данная исследовательская статья предусматривает развитие у обучающихся навыков написания эссе посредством формирования языковых и мыслительных навыков, творческих способностей и самостоятельного подхода как одного из путей решения вышеуказанной проблемы. Речь идет о внедрении в практику учебно-методического комплекса курса «Учимся писать эссе», составленного для 8 класса школ, и его актуальности, новизне, результатах и практической значимости.

Качественные учебно-методические пособия и программы элективных курсов, соответствующие философии, методологии, психологии современной образовательной парадигмы, разработанные учителями-предметниками в общеобразовательных школах, являются вспомогательными средствами в решении многих проблем современного процесса обучения и воспитания.

Одну из таких инновационных разработок – курс «Учимся писать эссе» можно использовать для развития навыков грамотного чтения и письма, повышения системности мышления и речевого мастерства, повышения функциональной грамотности, а также качественной подготовки к итоговому экзамену по казахскому языку и литературе.

Ключевые слова: актуальность, функциональная грамотность, чтение, письмо, эссе.

Кіріспе. Қазіргі білім беру жүйесінде білім алушылардың шығармашылық жұмыстарына ерекше назар аударылуда және бұл өте маңызды. Өйткені кез келген ортада сауатты қарым-қатынасқа түсіп, болып жатқан құбылыстарға өзіндік пікірі мен көзқарасын, ойын еркін жеткізе алатын, бағалай білетін тұлға –

заман сұранысы. Сондықтан білім алушылардың оқу және жазу сауаттылығын қалыптастыру және дамыту қазіргі мектептердің басты мәселелерінің бірі болып табылады. Білім алушыларды шығармашылық жұмыстарға, эссе жазуға баули отырып, өзіндік пікір мен өзіндік позициясы қалыптасқан ұрпақ тәрбиелеуге қол жеткізе аламыз. Сондықтан да білім алушылардың оқу және жазу сауаттылықтарын қалыптастыруда жазба жұмыстарын, соның ішінде эссе жазуға үйрету қазіргі білім беру жүйесінде өзектілік болып табылады (Иманбекова, 2003: 24).

Эссе – бүгінгі күннің өзекті тақырыбы. Эссе дегеніміз – адамның жеке көзқарасын білдіретін прозалық мәтін, жеке шығармашылық жұмыс. Эссе жазу арқылы оқушылар мәтінді, әдеби шығарманы талдап қана қоймай, ондағы басты құндылықтарды қазіргі өмірмен байланыстыра отырып, өзіндік көзқарасын білдіру арқылы ашады, дәлелдейді, тезис арқылы пайымдайды (Миятбекова, 2021:13). Эссе жазуға дағдыланған оқушы өмірде дұрыс коммуникативтік қарым-қатынасқа түсе алады және сыни пікір қалыптастырады (Дәулетова, 2019: 6).

Зерттеудің мақсаты – білім алушылардың оқу және жазу сауаттылықтарын қалыптастырудағы эссе жазуға үйретудің маңыздылығын көрсету. Тақырыпты таңдауды негіздеуге тоқталарда А. Байтұрсынұлының мына сөзіне тоқталғым келіп отыр: **«Біздің заман – жазу заманы: жазумен сөйлесу ауызбен сөйлесуден артық дәрежеге жеткен заман»** деген. Жазусыз өркениет, білім болмасы анық. Ал дұрыс жазу үшін ой жинақтау керек, белгілі бір деңгейде жазылым сауаттылығы болу керек. Ал бұл бағыт қазіргі ғылым мен техниканың дамып, өркениетіміздің өркендеген заманында басты мәселелердің бірі болып отыр. Өйткені қазіргі білім алушылардың тілдік дағдылары жұтаң қалыптасып дамуда, мәтінмен жұмыс жасау, ондағы көтерілген мәселеге баға беру, автордың негізгі ойын анықтау, оған өзіндік сын-пікір айту, ойын логикалық тұрғыда жүйелі жеткізу, оны сауатты, креативті жазу дағдылары қажетті деңгейде емес екендігі аңғарылып жатады. Ал бұл дағдылар бүгінгі өзгермелі қоғамда, болашақтағы бүгіннен де күрделі ортада өмір сүруге бейім субъектіні қалыптастыруда маңызды болып табылады. Сондықтан да бұл мәселе бүгінгі білім беру мен тәрбиелеудің басым бағыттарына айналып отыр.

Зерттеу материалдары мен әдістері.

Қазіргі таңда білім беру саласында болашақты құратын, болашақта креативті ойлап, жаза алатын тұлға қалыптастырудың, оны оңтайлы шешудің жолдарын зерттеп, зерделеу қажеттігі артуда. Осы орайда мен күнделікті мектеп өмірі мен жасөспірімдер арасындағы мәселені шешу мақсатында жалпы білім беретін мектептің 8-сыныбына арналған «Эссе жазып үйренейік» курсының оқу-әдістемелік кешенін құрастырдым. Бұл курстың мақсат-міндеттері, күтілетін нәтижесі жоғарыда айтылған мәселелерді шешуде өзекті.

Бұл курстың оқу-әдістемелік кешені үш құралдан тұрады: курс бағдарламасы, мұғалімге арналған әдістемелік құрал және оқушыға арналған оқу құралы. Курс мазмұны 8-сынып білім алушыларының жас ерекшеліктері

мен қажеттіліктерін ескере отырып құрастырылған, аптасына 1 сағаттан оқу жылына 34 сағатты қамтиды. Бағдарлама мазмұны 5 тараудан тұрады: I тарау «Эссе жазуға дайындық» (4 сағатты қамтиды), II тарау «Эссе жанры туралы түсінік» (4 сағатты қамтиды), III тарау «Эссенің құрылымы және оған қойылатын талаптар» (12 сағатты қамтиды), IV тарау «Эссенің түрлері» (10 сағатты қамтиды), V тарау «Эссе шеберханасы» (4 сағатты қамтиды).

Курс бағдарламасында курстың мақсаты, міндеттері, өзектілігі, жаңашылдығы, күтілетін нәтижелер берілген. Бағдарламаның мақсаты: тілдік және ойлау дағдыларын, шығармашылық қабілеттері мен өзіндік көзқарасын қалыптастыру арқылы білім алушылардың эссе жазу дағдыларын дамыту.

Міндеттері:

- эссе және оның түрлерінің ерекшеліктерімен таныстыру;
- шығармашылық әлеуетін арттыру;
- өзіндік сыни көзқарасы мен сыни ойлауын, жеке позициясын қалыптастыру;
- салыстыру, талдау, синтез жасау, сипаттай алу танымын арттыру;
- сөздік қорын молайту, сөйлеу тілін көркемдік деңгейге жеткізу;
- тыңдалым, айтылым, оқылым, жазылым дағдыларын дамыту;
- орфографиялық және пунктуациялық талаптарға, стилистикалық нормаларға сәйкес жазуға, лексикалық, грамматикалық нормаларды сақтауға үйрету.

Күтілетін нәтиже:

- эссе және оның түрлерін ажыратады;
- ойын еркін айтады, өз пікірін қорғап, айқын да айшықты тілмен сөйлеуге, жазуға дағдыланады;
- құрылымы мен эссе жазу талаптарын сақтай отырып, эссе жазады;
- эссе жазуда көркемдегіш құралдар мен перифраза тәсілдерін қолданады;
- әдеби сын-пікірлерге, мәтіндегі көтерілген мәселеге сүйене отырып, өзіндік сын-пікір, қорытынды ой айтады, жазады;
- эссе жазу барысыныда аргументтер мен дәлелдерді орынды, ұтымды қолданады;
- мәтінде көтерілген мәселені талдап, негізгі ой мен автор көзқарасын анықтайды, тілдік құралдарды орынды қолданып, креативті жазады;
- шығарма идеясын, тақырыбын өзіндік көзқараспен талдай алады;
- логикалық жүйелі жазу арқылы өз логикасының жүйелілігін арттырады;
- өмірлік жағдаяттарға сыни көзқараспен қарап, өз ойын, позициясын еркін айтады және жазады.

Мұғалімге арналған әдістемелік құралда курс мазмұнына сәйкес сабақ жоспарлары берілген. Сабақтарда қолданылған негізгі ресурстар: ақпараттық-коммуникациялық технологиялар, «Quizizz», «WordWall» интерактивті сервистері, сондай-ақ міндетті түрде қажет болатын дәптер, қалам, плакаттар мен маркерлер. Курс бағдарламасының негізгі мақсаты мен міндеттерін, жалпы бағытын жүзеге асыруда, білім алушылардың белсенділігін арттыру мақсатында жас ерекшеліктеріне сай сабақтарда интербелсенді әдіс-тәсілдер мен әртүрлі

жұмыс түрлері қолданылды (жеке жұмыс, жұптық жұмыс, топтық жұмыс). Сабақ жоспарларында теориялық білім мен практикалық білімді ұштастыра отырып, эссенің түрлерін бір-бірінен ажыратып, оларға қойылатын талаптарды сақтап еркін жаза алуға бағытталған тиімді жолдары көрсетілген. Оқу барысында сабақ мақсаттары «Суреттер галереясы», «Интервью» «Ойлан, жұптас, бөліс!», «Миға шабуыл», «Автор орындығы», «Кластер», «Венн диаграммасы», «Шеңбердегі сұрақ», «Менталды карта», «ПОПС формуласы», «Төрт сөйлем», «Балық қаңқасы», «ТАФТТ», «FILA кестесі», «Тақырыптық теннис», «Бес минуттық дебат», «Пікірлер сайысы», «Галереяда ой шарлау», «SWOT талдау» әдістері арқылы жүзеге асырылып, білім алушылардың ынтасы мен белсенділігін арттыруға жағдай жасалады.

Мысалы, «Ойлан, жұптас, бөліс!» әдісін мәтінмен жұмыс алдында қолданып, оқушылардың белгілі бір тақырып төңірегінде білімдерін немесе берілген жаңа ақпарат бойынша түсінгендерін өзара талқылап, содан кейін ортақ дұрыс шешімін тапсырманы орындауда қолдануға болады. «Миға шабуыл», «Тақырыптық теннис», «Кластер» әдістері де оқушының білімін шоғырландыруда тиімді әдіс деп есептеймін. «Автор орындығы» әдісі арқылы оқушыларға берілген тақырып бойынша жазған жазба жұмысын сыныпқа өз қалауымен оқып беруді ұсынған тиімді. Оқылған жазба жұмысын басқа оқушылар тыңдап, дескрипторларға сәйкес «Екі жұлдыз, бір тілек» немесе 10 балдық жүйе арқылы бағалап, бір-біріне кері байланыс береді. Бұл әдіс-тәсілдер оқушылардың өзінің және сыныптастарының жұмысын дұрыс бағалауға, оны жақсарту үшін не істеуге болатыны туралы ойланып, жағдайды жақсартуға ықпал етеді. «ТАФТТ» (Т – тезис, А – аргумент, Ф – факт, Т – талдау, Т – тұжырым) әдісі оқушыларды эссе жазуға үйретуде өте тиімді әдістердің бірі болып табылады. Оқушы белгілі бір тақырып немесе дәйексөз аясында тезис құрастырады, сол тезисті аргументтер мен фактілермен дәлелдей отырып, оны талдауға үйренеді, сөйтіп өз тұжырымы арқылы шешім қабылдайды. Сабақ жоспарларында қолданылған басқа да әдіс-тәсілдер жалпы білім алушылардың сыни ойлау қабілеттерін, жоғары ойлау дағдыларын дамытуға бағытталған.

Оқып-үйренуде формативті бағалау мен кері байланыстың ролі ерекше. Сондықтан бұл курс мазмұнына енген сабақтарда оқушылар орындаған жұмыстарын нақты берілген дескрипторлар арқылы бағалай алады. Сонымен қатар «Екі жұлдыз бір тілек» арқылы бір-біріне кері байланыс беріп бағалау, шапалақтау арқылы, «Жетістік сатысы» және 10 балдық жүйемен өзін-өзі, бірін-бірі бағалау білім алушылардың оқып-үйренуге деген талпынысы мен қызығушылығын арттыруға ықпал етеді. Әр сабақтың соңында міндетті түрде рефлексия жасау қарастырылған. Рефлексия жасау оқушының бүгінгі сабақ барысындағы өзінің әрекетіне баға беру, оның бүгінгі сабақтан қандай жаңа ақпарат, жаңа білім алғанын саралауына, тақырып төңірегінде тағы нені әлі де оқып-білуі немесе үйренуі керектігін түсінуіне мүмкіндік береді. Ұсынылған сабақ жоспарларында рефлексия бөлімі «3-2-1 стратегиясы», «Аяқталмаған сөйлем», «Чемодан, еттартқыш, себет», «Білім сандығы», «Өз жетістігіңді

бағала», «Рефлексиялық эссе», «Бағалау парағы», «WhatsApp-тағы сұрақтар», «Алақан» әдістері арқылы жүзеге асырылады.

Оқушыға арналған оқу құралында бағдарлама мазмұны бойынша сабақтардың рет-ретімен тапсырмалары, мәтіндері, кестелер мен ережелер берілген. Әр тапсырманы қалай орындау керектігі түсіндірілген, тапсырмалар мен мәтіндер, сұрақтар, кестелер оқушыға түсінікті әрі қолжетімді ұсынылған. Жазба жұмыстарын (тезис, абзац, эссе, хабарлама, репортаж, мақала, т.б.) орындаудың нұсқаулықтары, алгоритмдері оқушылардың тапсырмаларды нақты орындауына жағдай жасайды.

Әдебиетке шолу

Бұл тәжірибеде оқушыларға эссе жазуды үйретудің ғылыми-әдістемелік негіздері тіл мен ойлаудың бірлігінен бастау алады. Тілдің құрылымдық, коммуникативтік, функционалдық, танымдық қызметі өзара тұтастықта қарастырыла отырып, оқушының таным-түсінігіне ықпал етеді (Колеченко, 2002: 197).

Бұл зерттеу тәжірибесінің идеясын әйгілі ғалымдар мен ұлы ағартушылардың көзқарасымен салыстырып қарайтын болсақ, ғалым Ф. Оразбаева «Тілдік қатынас» деген еңбегінде: «Тілдік қатынас – жай ғана қарым-қатынас дегеннен гөрі тамыры тереңге кеткен, өмірде өзіндік орны бар, қоғамның дамуы үшін қажетті қоғамдық-әлеуметтік ақпараттардың жиынтығы арқылы адамдардың бір-бірімен пікір алмасуы, адамдар қатынасының түп қазығы дегенді білдіреді» - деген (Оразбаева, 2019:122). Зерттеу тақырыбына орайластыра қарағанда, осы айтылған ойдан «тілдік қатынас ол жай ғана қарым-қатынас емес, ол – адамзаттың дамуы үшін маңызды құрал» деген ой түйіп, тілдік қатынасты, соның ішінде ауызша және жазбаша тілдік қатынастың маңыздылығын жоғары қою керек деп саналады.

Ғалым С.Г. Тер-Минасова тұлғаның тілдік қарым-қатынас қабілетінің маңыздылығы туралы былай дейді: «Тіл – тұлғаны қалыптастырушы қару әрі құрал... . Осы бір баға жетпес байлыққа ие бола отырып, ішкі алып әлемді өз дүниетанымына сіңіріп, адам ең басты мәселе – өзге жандармен қарым-қатынасқа, коммуникацияға түседі. Алып әрі шағын әлемдегі бүгінгі және болашақ өміріміз – қаншалықты дұрыс, тиімді әрі жақсы қарым-қатынас жасай алатындығымызға тікелей тәуелді». Бұл айтылған ой қазіргі білім беруде өзекті, өйткені өзінің тапқыр да ұтқыр, ерекше де жасампаз ойларымен, терең мазмұнды, көркем әрі бай тілмен тілдік қарым-қатынас құра алатын тұлға қалыптастыру бүгінгі оқыту мен тәрбиелеудің басты міндеттерінің бірі болып табылады. Ал жазылымда бұл қасиеттер таптырмайтын құрал екені аян (Тер-Минасова, 2018: 211).

Сөз қадірін жетік білген, оны уағыздап, насихаттаған ұлы ғұлама Қ. Йассауи 47-хикметінде: «Сөз өнерін меңгеріп, өмір іліміне жетіндер», - дейді. Бұл тұжырымы сонау ата-бабамыздан келе жатқан «Өнер алды – қызыл тіл» деген мақалымен мағыналас келеді (Йассауи, 1993: 89). Адамдар қоғамдық өмірде бір-бірімен тіл арқылы қарым-қатынас жасайды, түсініседі, пікір алысады, ойын

жеткізеді. Жүйелі сөзді меңгеру арқылы ілімге, білімге қол жеткізетінімізді оқушылардың оқу және жазу сауаттылықтарын қалыптастырып, эссе жазуға үйрету барысында ерісе алатынымызға көз жеткіздік.

Ұлы ағартушы А. Байтұрсынұлы тілге қатысты «Тіл – адамның жұмсайтын қаруының бірі», «Тіл – адамның адамдық қасиетінің зоры» деген өшпес ой қалдырды. Бұл тұжырымдарда тіл мен ділдің, тіл мен мәдениеттің бірлігіндегі сөйлеу мен жазудың орнын көрсетіп отыр. Себебі адамның қабілеті сөйлеудегі және жазудағы коммуникативтік, ақпараттық, конструктивтік тұрғыдан дұрыс үйлестіре білуінен байқалады. Сол себепті де зерттеу тәжірибесінде оқушылардың креативті ойлауы мен жазуын дамыту үшін ойлау және сөйлеу, жазу туралы нақты білімдері мен функционалдық сауаттылығын тығыз сабақтастықта дамытуға көңіл бөлінген (Байтұрсынұлы, 2013: 122).

Дж. Гилфордтың шәкірті Э.П. Торренс «егер шығармашылықты ойлаумен байланысты процесс ретінде қарастырсақ, онда шығармашылықпен ойлайтын тұлға болу үшін не істеу керек, қандай ортада өмір сүру қажет, оның түпкі нәтижесі қандай болады деген сұрақтарды, яғни шығармашылыққа жетудің барлық жолын біріктіріп қарауымыз қажет» деп тұжырымдайды. Ол креативтіліктің төрт критерийін анықтап берді:

- ойдың еркіндігі (уақыт бірлігінде пайда болатын идеялар саны);
- ойдың икемділігі (бір идеядан екіншісіне ауысу мүмкіндігі);
- даралық (жалпы қабылданған көзқарастардан ерекшеленетін идеяларды шығару мүмкіндігі);
- дамытушылық (идеяларды, қосымша детальдарды тұжырымдау) (Torrance, 1995: 76).

Бұл айтылған ойды ұсынылған тәжірибемен байланыстыратын болсақ, философиялық, логикалық, грамматикалық, когнитивтік категорияларды үйлестіріп, креативті ойлау мен креативті жазу, тілдік қарым-қатынасты дамыту бағыты қамтылған. Тілді өз мақсатына сай дұрыс пайдалана алу оқушының құзыреттілік деңгейіне қол жеткізу – «Эссе жазып үйренейік» курсының күтілетін нәтижесінің бір тармағы. Оған жету үшін «оқушының дүниетанымын кеңейту, сол арқылы тілдік, қатысымдық сауаттылығын қалыптастыру – салауатты өмір салтын игерген болашақ тұлғаны дамытудың кепілі». Яғни қоғамның дамуында тілдік дағдылардың жоғары деңгейде болғаны өте маңызды болып табылады. Әсіресе ой жүйелілігін, жоғары ойлау дағдыларын талап ететін эссе жазу шығармашылығы қазіргі таңдағы қажеттілік деп есептеймін. Өйткені эссе жазуға үйрену барысында тілдік дағдылардың барлық түрі (тыңдалым, айтылым, оқылым, жазылым) қатысады және сын тұрғысынан ойлау қабілеттері шындалады.

Зерттеу нәтижелері және талқылау.

«Эссе жазып үйренейік» курсы тәжірибеге 2020 жылдың қыркүйек айынан бастап енгізілді. Тәжірибеде жүйелі жүргізудің арқасында осы курс мазмұнын оқып-үйрене отырып, білім алушылар эссе және оның түрлерін ажыратып, ойын еркін айту, өз пікірін қорғап, айқын да айшықты тілмен сөйлеу, жазуға дағдыланды; құрылымы мен эссе жазу талаптарын сақтай отырып, эссе

жазумен қатар эссе жазуда көркемдегіш құралдар мен перифраза тәсілдерін қолдану, әдеби сын-пікірлерге, мәтіндегі көтерілген мәселеге сүйене отырып, өзіндік сын-пікір, қорытынды ой айтып, жаза алатын болды; эссе жазу барысында аргументтер мен дәлелдерді орынды, ұтымды қолданып, мәтінде көтерілген мәселені талдап, негізгі ой мен автор көзқарасын анықтау, тілдік құралдарды орынды қолданып, креативті жазу, өмірлік жағдаяттарға сыни көзқараспен қарап, өз ойын, позициясын еркін айта және жаза алу сияқты қабілеттер мен дағдыларын жетілдірді. Бұл дағдылар білім алушыларымызға тек көркем сөйлеп, жүйелі жазуға ғана емес, сонымен қатар кез келген ортада еркін сөйлеу, коммуникативтік дұрыс қарым-қатынасқа түсу, қатесіз сауатты жазуға мүмкіндік

береді (Ерназарова, 2019: 12). Осылайша эссе жазу барысында проблеманы шешудің жолдарын жаңа қырынан көріп, оны басқаларға ауызша және жазбаша түрде жеткізуге машықтанады.

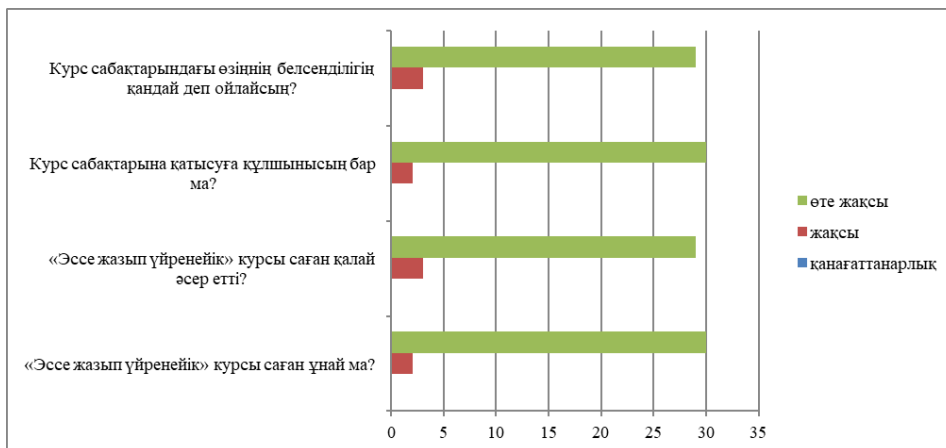
Осындай нәтижелерге ерісу арқылы 8-сынып білім алушылары бір оқу жылында «Эссе жазып үйренейік» курсы оқып шығып, келесі жылы негізгі білім деңгейі бойынша қазақ тілі пәнінен қорытынды емтихан тапсырғанда жақсы сапа көрсетті.

Кесте 1 – Негізгі орта білім курсы бойынша қазақ тілінен емтихан нәтижелері

№	Пән атауы	Жалпы оқушы саны	Қатысқаны	Емтихан нәтижесі %	Қорытынды нәтиже %
2020-2021 оқу жылы					
1	Қазақ тілі	20	20	60%	55%
2021-2022 оқу жылы					
1	Қазақ тілі	26	26	75%	61,5%
2022-2023 оқу жылы					
1	Қазақ тілі	21	21	85,7%	76,2%
2023-2024 оқу жылы					
1	Қазақ тілі	21	21	87,8%	77,7%

Бұл жасалған тәжірибенің нәтижесі деп айтуға болады. Өйткені оқушылар курс мазмұны бойынша жоғарыда айтылғандай эссе және оның түрлерін бір-бірінен ажырата алу, эссе құрылымын білу және эссе жазуда сақтаумен қатар көптеген дағдыларды меңгеріп шықты. Соның нәтижесінде оқушылар 9-сыныпта қазақ тілі мен әдебиетінен қорытынды емтиханға сапалы дайындықпен келді.

«Эссе жазып үйренейік» курсының жүргізілуі және оның әсері туралы зерттеу мақсатында оқушылардан сауалнама алынды. Сауалнамаға 32 оқушы қатысты.

1-сурет – Оқушыларға арналған сауалнама нәтижесі

Сауалнама нәтижесі бойынша анықталғаны: «Эссе жазып үйренейік» курсы ұнай ма?» деген сұраққа 93,8% «өте жақсы», курстың әсері «өте жақсы» деп 90,6%, сабаққа қатысуға құлшынысы «өте жақсы» 93,8%, курс сабақтарындағы өзінің белсенділігін 90,6% оқушы «өте жақсы» деп бағалады. Одан басқа «Курс нәтижесінде қандай дағдыларың жақсарды деп ойлайсың?» деген сұраққа оқушылар ұсынылған дағдылар ішінен бірнешеуін таңдап, «Курс мазмұнын жақсартуда не ұсынар едің?» деген сұраққа өз жауаптарын берді («Курс өте қызықты», «Сабаққа түгел қатысайық», «Курстан эссе жазуды үйрендім», «Келесі жылы да жалғассын», «Өте пайдалы»). Сауалнама нәтижесінде біз бұл курстың оқушыларға қажеттілігін, қолжетімділігін, қызығушылықтарын тудырғанын байқаймыз.

Тәжірибені зерттеу барысында білім алушылардың креативті ойлауын, жазуын, тілдік қарым-қатынас мәдениетін, көркем әрі айшықты тілін дамыту арқылы олардың бойында рухани-адамгершілік, гуманистік қасиеттермен қатар өмірлік дағдылар, өмірлік құндылықтар, ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтардың қалыптасқаны байқалды. Кез келген мәтін мен дәйексөздің тақырыбы мен идеясын, пафосы мен фабуласын анықтап, ұлттық мүдде тұрғысынан талдау арқылы оқушы бойына құндылықтарды сіңіріп, тіл мен сананың дәрежелік деңгейі белгілі бір нүктелерде тоғысады.

Жазылым әрекетін орындау үшін адамға ең әуелі тіл байлығы керек екені анық. Тұлға тілді жақсы меңгерген сайын оның ойлау қабілеті де шыңдала түседі, шығармашылыққа ұмтылады. Осылайша білім алушылардың тілді жұмсау дағдылары мен танымдық, тәрбиелік қасиеттері сабақтаса отырып, әлемдік педагогикада жаңа дәуірдің талаптарына жауап беретін тұлғаны «үйренуге үйретудің» нәтижелері айқындалады (Қалиұлы, 2012: 211).

Эссе жазуға үйретуде оқушылардың кітап оқуға деген құштарлығын арттырумен қатар олардың когнитивті ойлау процесін де дамытамыз. Білім алушылар курс барысында белгілі бір тақырып төңірегінде ой толғап, бұрын

алған білімдерін, оқыған шығармалары мен кітаптарын, олардың мазмұнын арқау ете отырып, ойын эссе түрінде оқырманға жеткізеді. Мәтінді оқып, оны түсіну адамнан бірқатар ойлау үдерісін талап етеді. Бұл жерде ақпаратты қорытып, түсінудің реті мен логикалық тәртібіне сай жүзеге асуын көрсететін когнитивті ойлау үдерісі іске қосылады. Когнитивті ойлау процесіне әдетте жадыны, назар аударуды, қабылдау мен түсінуді, ойлау, шешім қабылдау, әсер етуді жатқызамыз, яғни бұл – құзыреттілік пен білім, білік пен дағды. Оқылымның негізгі когнитивті үдерісіне ақпаратты іздеу, оны түсіну, өз көзқарасымен бағалау, кері байланыс жасау әрекеттері жатады. Яғни әртүрлі мәтіндерді оқу және түсіну арқылы білім алушылардың ойлау дағдылары да қалыптасады (Дәулетбекова, 2013: 37).

Осылайша білім алушылардың бойында креативті ойлау дағдылары қалыптасады. Креативті ойлаудың арқасында тілдік қатынас жаңа сапаға ие болады. «Эссе жазып үйренейік» курсының басым бағыттарының бірі де бірегейі осыны көздейтінін атап айту керек. Курс мазмұнына енгізілген сабақтарда тілдік қатынас ауызша және жазбаша түрде жүзеге асырыла отырып, тіл мен сананың, ойлау мен сөйлеудің, креативті жазудың бірлігіне негізделеді және тұлғаның табысты әлеуметтенуіне жол ашады. Сондай-ақ оның қоғамдық өмірдегі өз орнын табуына мүмкіндік береді.

Осындай дағдылар мен білімді игерген білім алушылардың қазақ тілі, қазақ әдебиеті сабақтарынан оқу сапасының артатыны белгілі. Дұрыс ойлау, креативті ойлау, жазу, оқығанын түсіну, қажетті ақпаратты іздеп тауып, оны қолдана білу, тілдік дағдылары мен сөйлеу, ойын нақты жеткізу қабілеттерін игеру тұлғаны кез келген пәнді, соның ішінде қазақ тілі, қазақ әдебиеті пәндерінен білім сапасының жоғарылауына әсер етеді.

«Эссе жазып үйренейік» курсы тәжірибесі бүгінгі қоғаммен үйлесімді әрі бүгінгі күндегі қажеттілікке сай құрастырылған оқу-әдістемелік өнім деп айтуға болады. Өз ойын жүйелі жеткізе алу, дәйекті дәлел, ұшқыр ой таныта білуге дағдыландыратын бүгінгі заманауи білім беру саласында негізгі тұжырымдамаларға сәйкес жеке тұлғаға бағыт-бағдар беру және тілдік сауаттылықтарын, метадағдыларын жетілдіруге бағытталған бұл тәжірибе бүгінде ЖОО-да енгізілген арнайы ғылыми пән «Академиялық жазылым» пәнімен үйлесім табады. Бұл аталған тәжірибенің ғылымилық дәрежесін көрсетеді.

Қорытынды

Бүгінгі білім беру жүйесі оқыту мен тәрбиелеуде белгілі бір жетістікке қол жеткізу үшін оқушыларға кешенді білім беруді талап етеді. Бұл зерттеу тәжірибесі мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттары негізінде білім оқытудың ең өзекті мәселесіне бағытталған. Бұл – білім алушылардың функционалдық-коммуникативтік дағдыларын қалыптастыру

(Бөгенбаева, 2016: 45). Оның ішінде эссе жазуға үйрету арқылы оқушылардың сыни ойлау, жоғары ойлау дағдыларын, жүйелі ойлау мен өз көзқарасын еркін әрі сауатты жеткізу қабілеттерін дамыту. Жүйелі, креативті ойлау мен жазу

шығармашылық қабілеттерін арттыруға жұмыс жасайды, ал тілдік дағдылар мен тілдік қатынас тілді сауатты қолданып, өзара пікір алмасуына, өз пікірін жеткізуіне мүмкіндік береді. Бұл екі процесті ғылыми-теориялық тұрғыдан білім беруде енгізу арқылы функционалдық сауаттылыққа қол жеткіземіз.

Жазылым – тілдік тұлғалардың графикалық, фонемалық жүйесіне негізделген, лингвистикалық, психологиялық, физиологиялық, әдістемелік ерекшеліктерге қатысты тілдік материалдың мазмұны мен формасын бірдей қамтитын, адамдардың ұзақ мерзімдегі қарым-қатынасына мүмкіндік жасайтын күрделі тарихи әрекет. Осы орайда эссенің алатын орны ерекше (Балақаев, Серғалиев, 2006: 76). Эссенің мақсаты – өз ойын жазбаша түрде жеткізу, шығармашылық ойлау дағдыларын дамыту. Оқушы эссе жазуда өзінің мүмкіндіктерін басшылыққа алады. Сондықтан эссе жазу кезеңіне дейін оқушыда белгілі бір дағдылар мен қабілеттер қалыптасуы керек. Бұл дағдылар мен қабілеттер мұғалімнің жетекшілігімен жоспар бойынша нақты белгіленген мақсатқа сай жүзеге асырылады. «Эссе жазып үйренейік» курсының мақсаты да тілдік және ойлау дағдыларын, шығармашылық қабілеттері мен өзіндік көзқарасын қалыптастыру арқылы білім алушылардың эссе жазу дағдыларын дамытуды жүзеге асырады.

Зерттеу тәжірибесінде 8-сыныпта «Эссе жазып үйренейік» курсын енгізу арқылы оқушының креативті ойлау, тілдік дағдыларын дамыту, сауатты қарым-қатынас құрып, жүйелі жазу, тілдік қорын молайту, оқылым және жазылым сауаттылығын дамытудың маңыздылығы мен оны шешудің тиімді тәсілдері қарастырылды. Ұсынылған сабақ жоспарларында берілген тапсырмалар мен сұрақтар, мәтіндер оқушыны көтерілген мәселені анықтап, сол мәселеге қатысты өзінің дүниетанымдық бұрын алған білімін іске қосу арқылы сыни пікір, эссе жазуға үйретеді. Бұл оқушыны білуге, оқуға құштарлығын оятып, өзінің көзқарасын, идеясын, позициясын айтуға, жазуға, қорғауға, дәлелдеуге дағдыландырады. Яғни рефлексиялық көзқарасын оятады. Сонымен қатар бұл тәжірибені жалпы білім беретін мектептердің 8-сыныбында қолданып, негізгі білім беру деңгейі бойынша қазақ тілі мен әдебиетінен қорытынды емтиханға сапалы дайындау мақсатында да пайдаланса болады.

Зерттеу тәжірибесінің нәтижелеріне сүйене отырып, пайдаланылған ғылыми еңбектердегі ой-пікірлерді саралай отырып, мынадай тұжырым жасауға болады:

- Сауатты эссе жазу үшін тілдік қатынас пен тілдік құралдарды орынды, дұрыс пайдалану маңызды. Сондықтан оқушылардың тілдік қорын молайту, басқалармен ой бөлісуі, өзінің жеке көзқарасын жеткізуде тілді ойлау әрекетінің құралы ретінде қарастырған жөн.

- Оқушылардың креативті ойлауы арқылы тілдік қатынас дағдылары мен креативті жазу дағдыларын дамыту мәселесі заманауи білім трендтерімен үйлеседі. Сондықтан бұл эссе жазуға үйретуде басымдыққа ие болуы тиіс.

- Оқушыларды эссе жазуға үйретуде тілдік дағдылардың барлық компоненті өзара үйлесімділікте ұйымдастырылуы тиіс. Бұл оқушылардың жоғары ойлау

дағдыларының қалыптасып, сауатты эссе жазуда жүйелі ой мен сыни пікір айтуына және жазуына мүмкіндік береді.

Осылайша эссе жазуға үйрету білім алушылардың оқылым және жазылым сауаттылықтарын, олардың сөздік қорын молайтып, көркем де айшықты сөйлеуін дамытумен қатар өз ойын нақты және сауатты жеткізуге үйретеді, ақпаратты жүйелеуге, талдаудың негізгі категорияларын қолдануға, себеп-салдар байланыстарын бөлу, қажетті мысал келтіру, өз қорытындыларын дәлелдеу, сөйлеудің ғылыми стилін үйренуге баулиды. Бұл аталған дағдылар өзгермелі қоғамға қажетті, заман сұранысына сай, функционалды сауатты тұлға қалыптастыруда аса маңызды шарттар болып табылады.

Әдебиеттер

Байтұрсынұлы А. (2013) Алты томдық шығармалар жинағы. Тіл – құрал (қазақ тілі мен оқу-ағартуға қатысты еңбектері). – Алматы: Ел-шежіре, 2013 - Т. 3. – 384 б. (in Kazakh)

Балақаев М., Серғалиев М. (2006) Қазақ тілінің мәдениеті. Алматы, «Зият Пресс», 2006, 140 б. (in Kazakh)

Bogenbayeva A., Salamatova R., Sultaniyazova I., Sarsembayeva M., Orazbaeva F., Koyangaliyev Y. (2017) The theoretical foundations of the Future Professionals Creative thinking Man in India. - 2017. - Vol. 97, issue 10. – P. 263- 273 (in English)

Бөгенбаева Ә.Б. (2016) Креативті ойлаудың тіл дамытудағы маңызы. Абай атындағы ҚазҰПУ Хабаршысы. – 2016. - №2(56). – Б. 43-47. (in Kazakh)

Бөгенбаева Ә. (2018) Оқушылардың креативті белсенділігін ынталандыру тәсілдері «Рухани жаңғыру: ХХІ ғасырдағы заманауи білім беру кеңістігінің парадигмалары». Халықаралық ғылыми-практикалық конференцияның материалдары. - Тараз: Тараз мемлекеттік педагогикалық университеті, 2018. - 334 б. (in Kazakh)

Дәулетбекова Ж., Рай Қ. (2013) Сөйлей білу – өнер: көмекші құрал. – Алматы: Ғылым ордасы, 2013. - 98 б. (in Kazakh)

Дәулетова Н.А. (2019) Оқушылардың функционалды сауаттылығын қалыптастырудың тиімді әдістері. Әдістемелік құрал. ҚР БҒМ «Өрлеу» БА ҰО» АҚ филиалы Атырау облысы бойынша ПҚБАИ, Атырау, 2019. (in Kazakh)

Ерназарова З.Ш. (2019) Эссе түрлері. Оқу-әдістемелік құрал. - Алматы, 2019. (in Kazakh)

Иманбекова Б. (2003) Мектептегі ғылыми-әдістемелік жұмыс. - Алматы, 2003. -136 б. (in Kazakh)

Йассауи Қ.А. (1993) Диуани Хикмет «Ақыл кітабы». - Алматы: Мұратас, 1993. - 262 б. (in Kazakh)

Колеченко А.К. (2002) Энциклопедия педагогических технологий. - Санкт-Петербург: «КАРО», 2002. - 368с. (in Russian)

Қалиұлы Б. (2012) Тіл білімінің жаңа бағыттары: концепт, прагматик, дискурс, мәтін. - Алматы: Мемлекеттік тілді дамыту институты, 2012. – 246 б. (in Kazakh)

Миятбекова Ж.К. (2021) Эссе жазу әдістемесі. – Шымкент қаласы, 2021. – 81б. (in Kazakh)

Оразбаева Ф. (2019) Тілдік қатынас. Бес томдық шығармалар жинағы. - Алматы, 2019. – Т. 2. – 460 с. (in Kazakh)

Тер-Минасова С.Г. (2018) Тіл және мәдениетаралық коммуникация. - Алматы: Ұлттық аударма бюросы, 2018. - 320 б (in Kazakh).

Torrance E.P. (1995) Why Fly? A philosophy of creativity. - Norwood: Ablex, 1995. – 155 p. (in English)

References

Baitursynuly A. (2013) Alty tomdyq shygharmalar zhinaghy. Til - Qural (qazaq tili men oqy-agartygа qatysty enbekteri). [Language-tool (works on the Kazakh language and education)]. - Almaty: El-shezhire, 2013. -T. 3. - 384 b. (in Kazakh).

- Balaqaev M., Sergaliev M. (2006). Qazaq tilinin mädenieti. [Culture of the Kazakh language]. Almaty, "Ziyat Press", 2006, 140 b. (in Kazakh).
- Bogenbayeva, A., Salamatova, R., Sultaniyazova, I., Sarsembayeva, M., Orazbaeva, F., Koyangaliyev, Y. (2017). The Theoretical Foundations of the Future Professionals Creative Thinking. *Man in India* – 2017.-Vol. 97, Issue 10, pp. 263-273. (in English).
- Bögenbayeva Á.B. (2016). Kreativti oyladiñ til damitugagi mañyzy. [The importance of creative thinking in language development]. *Abai atyndagi QazÚPU Khabarshysy*. - 2016. - N°2(56). -B. 43-47. (in Kazakh)
- Bögenbayeva Á. (2018). Oqushylardiñ kreativti belsendiligin intalandyru tásilderi."Rukhani jañgyru: XXI gasyrdagy zamanauı bilim beru keñistiginiñ paradigmalary. [Ways to stimulate the creative activity of students «Rukhani zhangyru: paradigms of the modern educational space of the XXI century»]. "Halýqaralyq gylimi-praktikalyq konferencianyñ materialdary. - Taraz: Taraz memlekettik pedagogikalya ýniversiteti, 2018. - 334 b. (in Kazakh).
- Daulyetbekova, Zh., Rai, Q. (2013). *The Art of Speaking: A Guidebook*. Almaty: Gylym Ordasy, 98 p. (in English).
- Däuletbekova Zh., Rai Q. (2013). Söylei bilu- öner: kömekshi qural. [The ability to speak is an art: an auxiliary tool]. - Almaty: Gylym ordasy, 2013. - 98 b. (in Kazakh).
- Däuletova N.A. (2019). Oqushylardyñ funkcionaldya sawattylygyn qalipastyrudin timdi ádisteri. [Effective methods for the formation of functional literacy of students]. *Ádistemelik qural. QR BEM «Órleý» BA ÚO» AQ filialy Atyrau oblysy bolynsha PQBAL, Atyrau 2019*. (in Kazakh).
- Ernazrova Z.Sh. (2019). *Esse túrleri*. [Types of essays]. Oqu-ádistemelik qural. - Almaty, 2019. (in Kazakh).
- Imanbekova B. (2003). *Mekteptegi gylimi-adistemelik jumys*. [Scientific and methodological work at school]. - Almaty, 2003. - 136 b. (in Kazakh).
- Iassauı Q.A. (1993). *Diwani Hikmet "Aqyl kitabı"*. [Diwani Hikmet "The Book of reason"]. - Almaty: Murattas, 1993. - 262 b. (in Kazakh).
- Kaliuly B. (2012). Til biliminiñ jaña bagyttary: koncept, pragmatik, diskurs, mátin. [New directions of linguistics: concept, pragmatist, discourse, text]. - Almaty: Memlekettik tildi damytu instituty, 2012. - 246 b. (in Kazakh).
- Kolechenko A.K. (2002). *Enciklopediya pedagogicheskikh tekhnologiy*. [Encyclopedia of educational technologies] - Sankt-Peterburg: "KARO", 2002. - 368 s. (in Russian).
- Miyatbekova Zh.K. (2021). *Esse jazý ádistemesi*. [Essay writing methodology]. - Shymkent qalasy, 2021. - 81 b. (in Kazakh).
- Orazbaeva F. (2019). *Tildik qatynas*. [Language communication]. Bes tomdyq shygarmalar jinagy. - Almaty, 2019.
- Ter-Minasova S.G. (2018). *Til jáne mädenietaralıq kommunikaciya*. [Language and intercultural communication]. - Almaty: Ulttyq audarma byurosy, 2018. - 320 b. (in Kazakh).
- Torrance, E.P. (1995). *Why Fly? A Philosophy of Creativity*. - Norwood: Ablex, 155 p. (in English).

CONTENTS
PEDAGOGY

P. Abdurazova, A. Ussenbay, M. Aldanazarova ADVANCING INCLUSIVE EDUCATION: THE IMPACT AND POTENTIAL OF VIRTUAL LABORATORY SIMULATIONS FOR STUDENTS WITH DISABILITIES IN CHEMISTRY.....	5
A.M. Abdykhalykova, A.K. Serdalina, G. Baigunissova EFFECTIVENESS OF WEB 2.0 TESTING PROGRAMS IN TEACHING ENGLISH IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS.....	23
Zh.S. Assanova, Sh.M. Maigeldiyeva, Zh. Saparkyzy POSSIBILITIES OF USING SMART TECHNOLOGIES IN THE TRAINING OF FUTURE TEACHERS.....	39
A.E. Bitemirova, Sh.Zh. Mutalieva, K.Z. Kerimbaeva STUDYING THE IMPORTANCE AND FEATURES OF USING VR IN CHEMISTRY LESSONS AT UNIVERSITIES.....	55
Y. Gelişli, A. Kuralbayea, L. Kazykhankyzy EXAMINING THE RELATIONSHIP BETWEEN UNDERGRADUATE STUDENTS' ATTITUDES TOWARDS THEIR LECTURERS AND ACADEMIC SELF-CONFIDENCE.....	68
M.B. Dzhanaev, K.A. Baigutov THEORETICAL PROBLEMS OF ETHNOAESTHETICS IN ART EDUCATION.....	79
A. Duisembekova, A. Soltabayeva, A. Zhuravel, D. Kanayeva INTEGRATION OF AN AGAR ART TO A RESEARCH-ORIENTED MICROBIOLOGY LABORATORY SYLLABUS.....	96
M.M. Duisenova, A.N. Zhorabekova, T.A. Ainabekova GAMIFICATION STRATEGIES IN PRIMARY SCHOOL ENGLISH CLASSES: ENHANCING MOTIVATION AND LANGUAGE ACQUISITION THROUGH DIGITAL GAMES.....	112
D. Erdembekova, A. Issakyzy, B.K. Ospanova THE INFLUENCE OF REGGIO PEDAGOGY ON THE DEVELOPMENT AND EDUCATION OF PRESCHOOL CHILDREN.....	129
G.S. Yersultanova, R.K. Toleubekova, M.P. Asylbekova FEATURES OF THE FORMATION OF PROFESSIONAL FUNCTIONS OF THE FUTURE SOCIAL PEDAGOGUE IN THE COURSE OF SCIENTIFIC AND PRACTICAL TRAINING.....	148

N. Zhienbayeva, K. Zhumabay, A. Karabayeva EFFECTIVE WAYS TO TEACH STUDENTS TO WRITE ESSAYS IN THE FORMATION OF READING AND WRITING LITERACY.....	170
A.K. Kaldarova, M.A. Vasquez, T.A. Kulgildinova IMPROVING ORAL PROFICIENCY IN STUDENTS THROUGH CASE STUDY-BASED PEDAGOGICAL APPROACHES.....	184
B.S. Kapalbek, A.E. Kalenbekova POSITIONS OF AKYMET BAITURSYNOV IN RELATION TO PRIMARY SCHOOL.....	196
M.B. Kengessova, L. Demchenko METAPHOR IN THE ASPECT OF SPEECH DEVELOPMENT OF SCHOOLCHILDREN IN GRADES 5-8.....	207
Y.A. Kumarev, N.V. Mirza, Y. Gelişli INSTAGRAM AS A TOOL FOR THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF CRITICAL THINKING AMONG STUDENTS IN ENGLISH LESSONS.....	221
G. Makharova ENHANCING THE LINGUODIDACTIC POTENCIAL OF PRE-SERVICE PRIMARY SCHOOL TEACHERS THROUGH THE USE OF DIGITAL TOOLS.....	235
A.Zh. Murzalinova, N.I. Pustovalova, N.T. Ualiyeva THE PRACTICE OF INCLUSIVE EDUCATION IN THE INTEGRATION WITH CONTINUOUS PROFESSIONAL PROGRESS OF THE STUDENTS WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS.....	255
S.K. Mussina, S.K. Mukanova, M.A. Serebryanikova TEACHING FOREIGN LANGUAGE IN INCLUSIVE EDUCATIONAL ENVIRONMENT AT UNIVERSITY.....	271
A. Tuzdybayeva1*, U. Kyakbayeva 1, Ayşe Dilek Öğretir Özçelik THE PROBLEM OF DEVELOPING CRITICAL THINKING SKILLS IN PRESCHOOLERS.....	284
N.Kh. Shadieva EFFECTIVE METHODS OF ONLINE TEACHING KAZAKH LANGUAGE.....	297

ECONOMICS

Zh.M. Abuova, A.K. Akpanov, S.S. Abdildin THE IMPACT OF FINANCIAL SUPPORT FOR ENTREPRENEURSHIP ON THE DEVELOPMENT OF SMALL AND MEDIUM-SIZED BUSINESSES IN KAZAKHSTAN.....	312
Zh. Assylbekova, T. Apendiyev, Z. Aktamberdieva RENEWAL AND REVIVAL OF NATIONAL INDUSTRIAL PERSONNEL OF KAZAKHSTAN (1991-2009).....	324
K.T. Auyezova, A.A. Shametova, A.K. Yelemesov SMALL BUSINESS AS A FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF THE REGIONAL ECONOMY (USING THE EXAMPLE OF THE EAST KAZAKHSTAN REGION OF KAZAKHSTAN).....	344
A.K. Bakenova, Dmitry V. Bakhteev IMPROVING MECHANISMS OF MANAGERIAL DECISION-MAKING USING ARTIFICIAL INTELLIGENCE TECHNOLOGIES.....	363
A.M. Yessirkepova, D.M. Makhmud, R.N. Serikova STUDY OF NATURAL RESOURCES UTILIZATION IN AGRO- INDUSTRIAL COMPLEX WITHIN THE FRAMEWORK OF CHANGING CLIMATIC CONDITIONS.....	380
N.N. Zhanakova, A.T. Кабиева, A.T. Karipova REAL INCOMES OF THE POPULATION: CURRENT TRENDS AND CAUSES OF INEQUALITY.....	401
A.T. Kokenova, J.S. Kazanbayeva, A.K. Kupesheva RESEARCH OF THE DYNAMICS OF THE LIVESTOCK INDUSTRY DEVELOPMENT.....	414
N. Mazhitova, M. Umirzakova, A. Abdimomynova INTELLECTUAL CAPITAL AS A DRIVER OF ECONOMIC GROWTH.....	436
L.M. Sembiyeva, A.A. Sharipbay, A.S. Turginbayeva NEW TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF FINANCIAL ANALYTICS OF AN EXCHANGE TRADER.....	449
L. Taizhanov, Zh. Zhetibayev, A. Mutaliyeva THE IMPACT OF ORGANIZATIONAL CULTURE ON EMPLOYEE MOTIVATION AND ITS ECONOMIC IMPLICATIONS FOR BUSINESS PERFORMANCE.....	460

МАЗМҰНЫ

ПЕДАГОГИКА

П.А. Абдуразова, А.Ү. Үсенбай, М.Ш. Алданазарова
ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДІ ІЛГЕРІЛЕТУ: МҮМКІНДІГІ ШЕКТЕУЛІ
ОҚУШЫЛАРҒА АРНАЛҒАН ВИРТУАЛДЫ ХИМИЯ ЗЕРТХАНАСЫНЫҢ
СИМУЛЯЦИЯСЫНЫҢ ӘСЕРІ МЕН ӘЛЕУЕТІ.....5

А.М. Абдыхалыкова, А.К. Сердалина, Г. Байгунисова
ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА АҒЫЛШЫН ТІЛІН ОҚЫТУДА
WEB 2.0 ТЕСТІЛЕУ БАҒДАРЛАМАЛАРЫНЫҢ ТИІМДІЛІГІ.....23

Ж.С. Асанова, Ш.М. Майгельдиева, Ж. Сапарқызы
БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТАРДЫ ДАЙЫНДАУДА СМАРТ
ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ МҮМКІНДІКТЕРІ.....39

А.Е. Битемирова, Ш.Ж. Мүталиева, К.З. Керимбаева
ЖОҒАРҒЫ ОҚУ ОРНЫНДА ХИМИЯ САБАҒЫНДА VR-ДЫ
ҚОЛДАНУДЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫН ЖӘНЕ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІН
ЗЕРТТЕУ.....55

Ю. Гелишли, А. Күралбаева, Л. Қазыханқызы
БАКАЛАВРИАТ СТУДЕНТТЕРІНІҢ ӨЗ ОҚЫТУШЫЛАРЫНА ДЕГЕН
КӨЗҚАРАСТАРЫ МЕН ӨЗІНЕ ДЕГЕН АКАДЕМИЯЛЫҚ СЕНІМДІЛІК
АРАСЫНДАҒЫ БАЙЛАНЫСТЫ ЗЕРТТЕУ.....68

М.Б. Джанаев, К.А. Байгутов
КӨРКЕМ БІЛІМДЕГІ ЭТНОЭСТЕТИКАНЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ
МӘСЕЛЕЛЕРІ.....79

А.Ж. Дүйсембекова, А.Д. Солтабаева, А. Журавель, Д.А. Канаева
АГАР АРТ-ТЫ МИКРОБИОЛОГИЯНЫ ЗЕРТТЕУГЕ БАҒЫТТАЛҒАН
ЗЕРТХАНАЛЫҚ СИЛЛАБУСҚА ЕНГІЗУ.....96

М.М. Дуйсенова, А.Н. Жорабекова, Т.А. Айнабекова
БАСТАУЫШ СЫНЫПТАРҒА АҒЫЛШЫН ТІЛІН ОҚЫТУДА
ГЕЙМИФИКАЦИЯ СТРАТЕГИЯЛАРЫ: ЦИФРЛЫҚ ОЙЫНДАР АРҚЫЛЫ
МОТИВАЦИЯ МЕН ТІЛДІ МЕНҒЕРУДІ ЖЕТІЛДІРУ.....112

Д.А. Ердембекова, А. Исақызы, Б.К. Оспанова
РЕДЖИО ПЕДАГОГИКАНЫҢ МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАНЫ
ДАМУЫ МЕН ТӘРБИЕЛЕУГЕ ӘСЕРІ.....129

Г.С. Ерсултанова, Р.К. Толеубекова, М.П. Асылбекова ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ДАЙЫНДЫҚ БАРЫСЫНДА БОЛАШАҚ ӘЛЕУМЕТТІК ПЕДАГОГТЫҢ КӘСІБИ ФУНКЦИЯЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	148
Н. Жиенбаева, К. Жұмабай, А. Карабаева ОҚУШЫЛАРДЫҢ ОҚУ ЖӘНЕ ЖАЗУ САУАТТЫЛЫҚТАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДА ЭССЕ ЖАЗУҒА ҮЙРЕТУДІҢ ТИІМДІ ТӘСІЛДЕРІ.....	170
А.К. Калдарова, М.А. Васкес, Т.А. Кульгильдинова КЕЙС-СТАДИ ӘДІСІНЕ НЕГІЗДЕЛГЕН ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТӘСІЛДЕР АРҚЫЛЫ СТУДЕНТТЕРДІҢ АЙТЫЛЫМ ДАҒДЫЛАРЫНЫҢ ДЕҢГЕЙІН ЖЕТІЛДІРУ.....	184
Б.С. Қапалбек, А.Е. Каленбекова АҚЫМЕТ БАЙТҰРСЫНҰЛЫНЫҢ БАСТАУЫШ МЕКТЕПКЕ ҚАТЫСТЫ ҰСТАНЫМДАРЫ.....	196
М.Б. Кеңесова, Л.Н. Демченко 5-8-СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ СӨЙЛЕУІН ДАМЫТУ АСПЕКТІСІНДЕГІ МЕТАФОРА.....	207
Я.А. Кумарев, Н.В. Мирза, Ю. Гелишли INSTAGRAMДЫ АҒЫЛШЫН ТІЛІ САБАҒЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ СЫНИ ОЙЛАУЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖӘНЕ ДАМЫТУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ ПАЙДАЛАНУ.....	221
Г.С. Махарова ЦИФРЛЫҚ ҚҰРАЛДАРДЫ ПАЙДАЛАНУ АРҚЫЛЫ БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ МЕКТЕП МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ ЛИНГВОДИДАКТИКАЛЫҚ ӘЛЕУЕТІН АРТТЫРУ.....	235
А.Ж. Мурзалинова, Н.И. Пустовалова, Н.Т. Уалиева ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУ ҚАЖЕТТІЛІГІ БАР СТУДЕНТТЕРДІҢ ҮЗДІКСІЗ КӘСІБИ ДАМУЫН ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУМЕН ИНТЕГРАЦИЯЛАУ ТӘЖІРИБЕСІ.....	255
С.Қ. Мусина, С.Қ. Мұқанова, М.А. Серебряникова УНИВЕРСИТЕТТЕ ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ОРТАСЫНДА ШЕТ ТІЛІН ОҚЫТУ.....	271

А.Т. Туздыбаева, У.Қ. Қыяқбаева, Ayşe Dilek Öğretir Özçelik
МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДА СЫНИ ТҮРҒЫДАН
ОЙЛАУ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУ МӘСЕЛЕСІ.....284

Н.Х. Шадиева
ҚАЗАҚ ТІЛІН ОНЛАЙН ОҚЫТУДЫҢ ТИІМДІ ӘДІСТЕРІ.....297

ЭКОНОМИКА

Ж.М. Абуова, А.К. Ақпанов, С.С. Абдильдин
ҚАЗАҚСТАНДА ШАҒЫН ЖӘНЕ ОРТА БИЗНЕСТІ ДАМУҒА
КӘСІПКЕРЛІКТІ ҚАРЖЫЛЫҚ ҚОЛДАУДЫҢ ӘСЕРІ.....312

Ж. Асылбекова, Т. Әпендиев, З. Ақтамбердиева
ҚАЗАҚСТАН ИНДУСТРИЯСЫНЫҢ ҰЛТТЫҚ КАДРЛАРЫН ЖАҒАРТУ
ЖӘНЕ ҚАЙТА ЖАҒЫРТУ (1991-2009 жж.).....324

К.Т. Ауезова, А.А. Шаметова, Ә.К. Елемесов
ШАҒЫН БИЗНЕС ӨНІРЛІК ЭКОНОМИКАНЫҢ ДАМУ ФАКТОРЫ
РЕТІНДЕ (ШЫҒЫС ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫНЫҢ МЫСАЛЫНДА).....344

А.К. Бакенова, Д.В. Бахтеев
ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ПАЙДАЛАНА
ОТЫРЫП БАСҚАРУШЫЛЫҚ ШЕШІМДЕР ҚАБЫЛДАУ ТЕТІКТЕРІН
ЖЕТІЛДІРУ.....363

А.М. Есиркепова, Д.М. Махмуд, Р.Н. Серикова
КЛИМАТТЫҚ ЖАҒДАЙЛАРДЫҢ ӨЗГЕРУІ ШЕҢБЕРІНДЕ
АГРОӨНЕРКӘСІПТІК КЕШЕНДЕ ТАБИҒИ РЕСУРСТАРДЫ
ПАЙДАЛАНУДЫ ЗЕРТТЕУ.....380

Н.Н. Жанакоева, А.Т. Кабиева, А.Т. Карипова
ХАЛЫҚТЫҢ НАҚТЫ КІРІСТЕРІ: ТЕҢСІЗДІКТІҢ ҚАЗІРГІ
ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ МЕН СЕБЕПТЕРІ.....401

А.Т. Көкенова, Ж.С. Казанбаева, А.К. Купешева
МАЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫ САЛАСЫНЫҢ ДАМУ ДИНАМИКАСЫН
ЗЕРТТЕУ.....414

Н.Ә. Мәжитова, М.А. Умирзакова, А.Ш. Абдимомынов
ЗИЯТКЕРЛІК КАПИТАЛ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ӨСІМНІҢ
ДРАЙВЕРІ РЕТІНДЕ.....436

Л.М. Сембиева, А.Ә. Шәріпбай, А.С. Тургинбаева
БИРЖАЛЫҚ ТРЕЙДЕРДІҢ ҚАРЖЫЛЫҚ АНАЛИТИКАСЫН
ДАМУ ТУДАҢ ЖАҢА ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ.....449

Л.Т. Тайжанов, Ж.К. Жетибаев, А.А.Мугалиева
ҰЙЫМДЫҚ МӘДЕНИЕТТІҢ ҚЫЗМЕТКЕРЛЕР МОТИВАЦИЯСЫНА
ӘСЕРІ ЖӘНЕ БИЗНЕСТІҢ НӘТИЖЕЛІЛІГІ ҮШІН ЭКОНОМИКАЛЫҚ
САЛДАРЫ.....460

СОДЕРЖАНИЕ

ПЕДАГОГИКА

- П.А. Абдуразова, А.У. Усенбай, М.Ш. Алданазарова**
ПРОДВИЖЕНИЕ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ: ВЛИЯНИЕ И
ПОТЕНЦИАЛ ВИРТУАЛЬНЫХ ЛАБОРАТОРНЫХ СИМУЛЯЦИЙ ПО
ХИМИИ ДЛЯ УЧАЩИХСЯ С ОГРАНИЧЕННЫМИ
ВОЗМОЖНОСТЯМИ.....5
- А.М. Абдыхалыкова, А.К. Сердалина, Г. Байгунисова**
ЭФФЕКТИВНОСТЬ ПРОГРАММ ТЕСТИРОВАНИЯ WEB 2.0 ПРИ
ОБУЧЕНИИ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ
ЗАВЕДЕНИЯХ.....23
- Ж.С. Асанова, Ш.М. Майгельдиева, Ж. Сапаркызы**
ВОЗМОЖНОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ СМАРТ-ТЕХНОЛОГИЙ В
ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ.....39
- А.Е. Битемирова, Ш.Ж. Муталиева, К.З. Керимбаева**
ИЗУЧЕНИЕ ВАЖНОСТИ И ОСОБЕННОСТЕЙ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ VR
НА УРОКАХ ХИМИИ В ВУЗАХ.....55
- Ю. Гелишли, А. Куралбаева, Л. Казыханкызы**
ИЗУЧЕНИЕ ВЗАИМОСВЯЗИ МЕЖДУ ОТНОШЕНИЕМ СТУДЕНТОВ
БАКАЛАВРИАТА К СВОИМ ПРЕПОДАВАТЕЛЯМ И АКАДЕМИЧЕСКОЙ
УВЕРЕННОСТЬЮ В СЕБЕ.....68
- М.Б. Джанаев, К.А. Байгутов**
ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ ЭТНОЭСТЕТИКИ В
ХУДОЖЕСТВЕННОМ ОБРАЗОВАНИИ.....79
- А.Ж. Дуйсембекова, А.Д. Солтабаева, А. Журавель, Д.А. Канаева**
ИНТЕГРАЦИЯ АГАР АРТ В СИЛЛАБУС В ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКО-
ОРИЕНТИРОВАННЫЕ ЛАБОРАТОРНЫЕ ЗАНЯТИЯ
ПО МИКРОБИОЛОГИИ.....96
- М.М. Дуйсенова, А.Н. Жорабекова, Т.А. Айнабекова**
СТРАТЕГИИ ГЕЙМИФИКАЦИИ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА В
НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ: ПОВЫШЕНИЕ МОТИВАЦИИ И
ЭФФЕКТИВНОСТИ ОБУЧЕНИЯ С ПОМОЩЬЮ ЦИФРОВЫХ ИГР.....112
- Д.А. Ердембекова, А. Исакызы, Б.К. Оспанова**
ВЛИЯНИЕ РЕДЖИО ПЕДАГОГИКИ НА РАЗВИТИЕ И ВОСПИТАНИЕ
ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА.....129

Г.С. Ерсултанова, Р.К. Толеубекова, М.П. Асылбекова ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ ФУНКЦИЙ БУДУЩЕГО СОЦИАЛЬНОГО ПЕДАГОГА В ХОДЕ НАУЧНО- ПРАКТИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ.....	148
Н. Жиенбаева, К. Жумабай, А. Карабаева ЭФФЕКТИВНЫЕ СПОСОБЫ ОБУЧЕНИЯ НАПИСАНИЮ ЭССЕ ПРИ ФОРМИРОВАНИИ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ГРАМОТНОСТИ И ПИСЬМЕННОЙ РЕЧИ УЧАЩИХСЯ.....	170
А.К. Калдарова, М.А. Васкес, Т.А. Кульгильдинова СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ РАЗГОВОРНЫХ НАВЫКОВ СТУДЕНТОВ С ПОМОЩЬЮ МЕТОДИЧЕСКИХ ПОДХОДОВ, ОСНОВАННЫХ НА КЕЙС-СТАДИ.....	184
Б.С. Капалбек, А.Е. Каленбекова ПОЗИЦИИ АКЫМЕТА БАЙТУРСЫНОВА ПО ОТНОШЕНИЮ К НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ.....	196
М.Б. Кенесова, Л.Н. Демченко МЕТАФОРА В АСПЕКТЕ РЕЧЕВОГО РАЗВИТИЯ ШКОЛЬНИКОВ 5-8 КЛАССОВ.....	207
Я.А. Кумарев, Н.В. Мирза, Ю. Гелишли INSTAGRAM КАК ИНСТРУМЕНТ ФОРМИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ У УЧАЩИХСЯ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА.....	221
Г.С. Махарова ПОВЫШЕНИЕ ЛИНГВОДИДАКТИЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ ПУТЕМ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЦИФРОВЫХ ИНСТРУМЕНТОВ.....	235
А.Ж. Мурзалинова, Н.И. Пустовалова, Н.Т. Уалиева ПРАКТИКА ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ИНТЕГРАЦИИ С НЕПРЕРЫВНЫМ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫМ РАЗВИТИЕМ СТУДЕНТОВ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ.....	255
С.К. Мусина, С.К. Муканова, М.А. Серебряникова ОБУЧЕНИЕ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ В ИНКЛЮЗИВНОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ УНИВЕРСИТЕТА.....	271

А.Т. Туздыбаева, У.К. Кыякбаева, Ayşe Dilek Öğretir Özçelik
ПРОБЛЕМА РАЗВИТИЯ НАВЫКОВ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ
У ДОШКОЛЬНИКОВ.....284

Н.Х. Шадиева
ЭФФЕКТИВНЫЕ МЕТОДЫ ОНЛАЙН-ОБУЧЕНИЯ КАЗАХСКОМУ
ЯЗЫКУ.....297

ЭКОНОМИКА

Ж.М. Абуова, А.К. Акпанов, С.С. Абдильдин
ВЛИЯНИЕ ФИНАНСОВОЙ ПОДДЕРЖКИ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА
НА РАЗВИТИЕ МАЛОГО И СРЕДНЕГО БИЗНЕСА
В КАЗАХСТАНЕ312

Ж. Асылбекова, Т. Апендиев, З. Ақтамбердиева
ОБНОВЛЕНИЕ И ВОЗРОЖДЕНИЕ НАЦИОНАЛЬНЫХ
ИНДУСТРИАЛЬНЫХ КАДРОВ КАЗАХСТАНА (1991-2009 гг.)324

К.Т. Ауезова, А.А. Шаметова, А.К. Елемесов
МАЛЫЙ БИЗНЕС КАК ФАКТОР РАЗВИТИЯ РЕГИОНАЛЬНОЙ
ЭКОНОМИКИ (НА ПРИМЕРЕ ВОСТОЧНО-КАЗАХСТАНСКОЙ
ОБЛАСТИ КАЗАХСТАНА).....344

А.К. Бакенова, Д.В. Бахтеев
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕХАНИЗМОВ ПРИНЯТИЯ
УПРАВЛЕНЧЕСКИХ РЕШЕНИЙ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ТЕХНОЛОГИЙ
ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА.....363

А.М. Есиркепова, Д.М. Махмуд, Р.Н. Серикова
ИССЛЕДОВАНИЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПРИРОДНЫХ РЕСУРСОВ В
АГРОПРОМЫШЛЕННОМ КОМПЛЕКСЕ В РАМКАХ ИЗМЕНЕНИЯ
КЛИМАТИЧЕСКИХ УСЛОВИЙ.....380

Н.Н. Жанакоева, А.Т. Кабиева, А.Т. Карипова
РЕАЛЬНЫЕ ДОХОДЫ НАСЕЛЕНИЯ: СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ
И ПРИЧИНЫ НЕРАВЕНСТВА.....401

А.Т. Кокенова, Ж.С. Казанбаева, А.К. Купешева
ИССЛЕДОВАНИЕ ДИНАМИКИ РАЗВИТИЯ ОТРАСЛИ
ЖИВОТНОВОДСТВА.....414

Н.А. Мажитова, М.А. Умирзакова, А.Ш. Абдимомынова ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЙ КАПИТАЛ КАК ДРАЙВЕР ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА.....	436
Л.М. Сембиева, А.А. Шарипбай, А.С. Тургинбаева НОВЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ФИНАНСОВОЙ АНАЛИТИКИ БИРЖЕВОГО ТРЭЙДЕРА.....	449
Л.Т. Тайжанов, Ж.К. Жетибаев, А.А. Муталиева ВЛИЯНИЕ ОРГАНИЗАЦИОННОЙ КУЛЬТУРЫ НА МОТИВАЦИЮ СОТРУДНИКОВ И ЕЕ ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПОСЛЕДСТВИЯ ДЛЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ БИЗНЕСА.....	460

Publication Ethics and Publication Malpractice in the journals of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan

For information on Ethics in publishing and Ethical guidelines for journal publication see <http://www.elsevier.com/publishingethics> and <http://www.elsevier.com/journal-authors/ethics>.

Submission of an article to the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan implies that the work described has not been published previously (except in the form of an abstract or as part of a published lecture or academic thesis or as an electronic preprint, see <http://www.elsevier.com/postingpolicy>), that it is not under consideration for publication elsewhere, that its publication is approved by all authors and tacitly or explicitly by the responsible authorities where the work was carried out, and that, if accepted, it will not be published elsewhere in the same form, in English or in any other language, including electronically without the written consent of the copyright-holder. In particular, translations into English of papers already published in another language are not accepted.

No other forms of scientific misconduct are allowed, such as plagiarism, falsification, fraudulent data, incorrect interpretation of other works, incorrect citations, etc. The National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan follows the Code of Conduct of the Committee on Publication Ethics (COPE), and follows the COPE Flowcharts for Resolving Cases of Suspected Misconduct (http://publicationethics.org/files/u2/New_Code.pdf). To verify originality, your article may be checked by the originality detection service Cross Check <http://www.elsevier.com/editors/plagdetect>.

The authors are obliged to participate in peer review process and be ready to provide corrections, clarifications, retractions and apologies when needed. All authors of a paper should have significantly contributed to the research.

The reviewers should provide objective judgments and should point out relevant published works which are not yet cited. Reviewed articles should be treated confidentially. The reviewers will be chosen in such a way that there is no conflict of interests with respect to the research, the authors and/or the research funders.

The editors have complete responsibility and authority to reject or accept a paper, and they will only accept a paper when reasonably certain. They will preserve anonymity of reviewers and promote publication of corrections, clarifications, retractions and apologies when needed. The acceptance of a paper automatically implies the copyright transfer to the National Academy of sciences of the Republic of Kazakhstan.

The Editorial Board of the National Academy of sciences of the Republic of Kazakhstan will monitor and safeguard publishing ethics.

Правила оформления статьи для публикации в журнале смотреть на сайте:

[www: nauka-nanrk.kz](http://www.nauka-nanrk.kz)

ISSN 2518–1467 (Online),

ISSN 1991–3494 (Print)

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en>

Директор отдела издания научных журналов НАН РК *А. Ботанқызы*

Редакторы: *Д.С. Аленов, Ж.Ш. Әден*

Верстка на компьютере *Г.Д. Жадыранова*

Подписано в печать 28.02.2025.

Формат 60x881/8. Бумага офсетная. Печать - ризограф.

41,0 п.л. Заказ 1.